

Notă cu privire la vasele ceramice ale fenomenului Basarabi din Oltenia

Carol Terteci*

Keywords: *Basarabi, pottery, settlements, necropolises, discussions.*

Abstract: Note on the Basarabi phenomenon's pottery in Oltenia. *Fără a îmi propune o analiză detaliată a tipurilor de vase ceramice, a tehnicilor de ornamentare, a elementelor și compozițiilor decorative din cauza spațiului tipografic limitat, voi încerca să sintetizez caracteristicile și particularitățile vaselor ceramice Basarabi din arealul dintre Carpații Meridionali, Olt și Dunăre.*

Considerat în literatura de specialitate fie *cultură arheologică*, fie *complex cultural*, fenomenul Basarabi este un termen aplicat mai întâi unei mode de a ornamenta vasele ceramice și extins apoi civilizației primei epoci a fierului în care întâlnim tipurile ceramice specifice. Un alt termen, dar mai puțin folosit, este și cel de *stil ceramic* sau mai bine spus *stilul decorativ al ceramicii Basarabi*. Unii cercetători preferă să vorbească, pe alocuri, despre ceramica de tip Basarabi¹ sau de stil Basarabi². Pe scurt, este vorba de aplicarea tehnicii încrustației cu culoare albă, a imprimării, incizării și excizării pe vase a căror formă o continuă de multe ori pe aceea din perioada precedentă³. Nu lipsește nici canelura.

Fără a relua aici dezbaterele conceptuale din arheologie⁴ menționăm că, pentru prima epocă a fierului, mai ales perioada timpurie și târzie, de pe teritoriul României, din punct de vedere terminologic se abandonează folosirea conceptului de *cultură arheologică* în favoarea celui de *grup/grupuri cultural/e*.

În cazul termenului Basarabi ni se pare nejustificată și forțată folosirea denumirii de *cultură arheologică* (pentru Basarabi lipsește unitatea obligatorie a culturii materiale, a ritului și ritualului funerar etc) sau de *complex cultural*, deoarece nu avem interferența unor arii culturale cu origini și evoluții diferite, chiar dacă avem o arie extinsă de manifestare a „culturii” Basarabi. De folosirea termenilor *grup* și *facies cultural* nici nu se pune problema fără a face o încercare de regionalizare a fenomenului Basarabi, demers început, totuși, de N. Tasić prin definirea grupului Bosut al complexului Basarabi⁵.

Pentru că s-a încetățenit deja în literatura de specialitate și din motivele arătate în paragraful introductiv vom folosi termenul de *fenomen Basarabi*, cu toate că la fel de potrivit în demersul de față ni se pare și cel de *stil ceramic*, dar care ar risca să golească de conținut întregul fenomen Basarabi, reducându-l doar la ceramică. De altfel, termenul ales pentru demersul nostru se subscrie chiar termenului propus de Al. Vulpe în studiul din 1970, termen în care vedea asocierea unui repertoriu decorativ cu o serie de forme ceramice⁶.

* **Carol Terteci**, arheolog, Muzeul Județean Aurelian Sacerdoțeanu Vâlcea, doctorand Institutul de Arheologie Vasile Pârvan București, e-mail: terteci.carol@gmail.com.

¹ Vulpe 2010, p. 324.

² Vulpe 2010, p. 327.

³ Vulpe 1970, p. 183; Vulpe 1965.

⁴ Deși aproape fiecare perioadă sau cultură arheologică a avut la vremea ei parte de dezbateri și critici privind terminologia, o critică recentă asupra pericolului pe care îl poate genera hățișul terminologic din arheologia românească este făcută de Cristian I. Popa într-un articol privitor la cultura Coțofeni. Autorul trece în revistă și încearcă să explice și el toate aceste concepte și noțiuni (Popa 2015).

⁵ Tasić 1971.

⁶ Vulpe 1970; Vulpe 2010, p. 327.

Deși aria răspândirii fenomenului Basarabi este imensă – Banatul, Serbia pe Valea Moravei, Oltenia, toată Câmpia Română, bazinul Mureșului, jumătatea sudică a Moldovei, malul drept al Dunării până la Balcani – și se cunosc peste 350 de situri⁷, majoritatea așezări, studiul nostru vizează doar zona cuprinsă între Carpații Meridionali, Olt și Dunăre, așadar regiunea Olteniei. Acest fapt dă naștere la următoarea situație: în zona supusă studiului nostru avem mult mai puține materiale din așezări decât din necropole. Mai mult, așezările din această zonă au fost identificate mai degrabă prin cercetări de teren restrânse, pe câtă vreme necropolele au beneficiat de o cercetare sistematică.

Se cunoaște faptul că între materialele arheologice din așezări și locuințe și cele din necropole și morminte există de multe ori diferențe ce țin de obiectul în sine (calitatea și compoziția pastei, de exemplu) sau de funcția diferită a aceluiași obiect într-o locuință, respectiv un mormânt. Cu toate acestea, nu credem că preponderența materialelor ceramice din necropolele amintite va împiedica asupra privirii de ansamblu asupra ceramicii fenomenului Basarabi din zona supusă studiului nostru. Până la urmă, definirea “culturii” Basarabi în anii '60 și deceniile următoare s-a făcut, mai ales, pe baza materialelor ceramice din aceste necropole.

În demersul nostru am studiat vase ceramice atât din necropole, cât și din așezări, publicate, dar și inedite. Au fost cazuri și de morminte izolate sau o groapă de cult. O distribuție a acestora se poate vedea pe **Harta 1**.

Necropolele sunt cele de la Basarabi⁸ (orașul Calafat, jud. Dolj), Balta Verde și Gogoșu⁹ (com. Gogoșu, jud. Mehedinți), Ostrovu Mare¹⁰ (com. Gogoșu, jud. Mehedinți), Desa¹¹ (com. Desa, jud. Dolj), Ieșelnița¹² (azi com. Eșelnița, jud. Mehedinți), Puținei¹³ (com. Izvoru Bârzii, jud. Mehedinți).

*Așezările*¹⁴ par și ele numeroase, dar caracterul redus sau de suprafață al cercetărilor nu a dus la aceleași rezultate ca în cazul necropolelor. Enumerăm așezările: zona lacului Bistreț¹⁵ (comunele Bistreț și Cârna, jud. Dolj), Ocnele Mari-*Cosota*¹⁶ (oraș Ocnele Mari, jud. Vâlcea), Bistreț¹⁷ (com. Devesel, jud. Mehedinți), Breznița de Ocol¹⁸ (comună, jud. Mehedinți), Cujmir¹⁹ (comună, jud. Mehedinți), Devesel²⁰ (comună, jud. Mehedinți), Gârla Mare²¹ (comună, jud. Mehedinți), Gruia²² (comună, jud. Mehedinți), Izvoarele²³ (com.

⁷ Vulpe 1986 (217 situri); Vulpe 2010, p. 327 (peste 350 de situri).

⁸ Dumitrescu 1968.

⁹ Berciu, Comșa 1956. Despre posibilitatea ca necropola Gogoșu să fie din perioada de final a fenomenului Basarabi (dar fără ceramică specifică) vom discuta mai pe larg într-un alt studiu.

¹⁰ Ciocea Safta 1996; Crăciunescu 1996, p. 81-82.

¹¹ Gherghe, Ridiche 2002-2003; Gherghe, Ridiche 2004; vezi și *Cronica Cercetărilor Arheologice din România* pe anul 2004. De asemenea, la Desa a fost identificat și un nivel Basarabi sub cel roman, pus pe seama unei așezări. Noi vom analiza aici materialul ceramic din necropolă, cel din așezare nefiind ilustrat de autori dar nici cu totul deosebit.

¹² Nica 1974.

¹³ Crăciunescu 1996, p. 82.

¹⁴ În unele cazuri este imposibil de spus dacă materialul provine din așezări sau din complexe funerare.

¹⁵ Raport preliminar Motzoi-Chicidleanu *et alii*. Materiale inedite puse la dispoziție de N. Boroffka, căruia îi mulțumim pe această cale.

¹⁶ Berciu *et alii*. 1988, p. 171.

¹⁷ Crăciunescu 1996, p. 79.

¹⁸ Crăciunescu 1996, p. 79. De fapt, autorul menționează o groapă. Din lipsă de alte informații rămâne deschisă și ipoteza unei gropi de cult în cadrul unei așezări.

¹⁹ Crăciunescu 1996, p. 79-80.

²⁰ Crăciunescu 1996, p. 80.

²¹ Crăciunescu 1996, p. 80.

Gruia, jud. Mehedinți), Izvorul Frumos²⁴ (com. Burila Mare, jud. Mehedinți), Nicolae Bălcescu²⁵ (oraș Vânu Mare, jud. Mehedinți), Orevița Mare²⁶ (oraș Vânu Mare, jud. Mehedinți), Ostrovul Șimian²⁷ (insulă, com. Șimian, jud. Mehedinți), Stoina²⁸ (comună, jud. Gorj), Rogova²⁹ (comună, jud. Mehedinți), Cernele³⁰ (oraș Craiova, jud. Dolj), Vânjuleț³¹ (comună, jud. Mehedinți).

Morminte izolate sunt la: Ostrovul Corbulu³² (com. Hinova, jud. Mehedinți), Cerneți³³ (com. Șimian, jud. Mehedinți), Izvoru Bârzii³⁴ (comună, jud. Mehedinți). Toate sunt morminte de incinerare. Tot la Ostrovul Corbului, în 1980, a fost descoperit și un mormânt hallstattian de înhumare (M. 33), publicat de E. Moscalu și atribuit culturii Basarabi³⁵.

O *groapă de cult* a fost cercetată la Verbița³⁶ (com. Verbița, jud. Dolj).

Din cauza arealului relativ restrâns avut în vedere, nu au fost evidențiate toate tipurile ceramice specifice fenomenului Basarabi, din cauza unor motive ce țin de stadiul cercetărilor și al caracterului descoperirilor. Sunt slab reprezentate sau chiar lipsesc din zona supusă studiului nostru unele tipuri ceramice precum vasele pântecoase sau bitronconice, borcanele/cupele cu brâuri alveolate sau crestate pe/sub buză, cămile pântecoase cu gâtul înalt și conic, ceștile pântecoase cu o singură tortiță.

Din cauza faptului că tipurile ceramice pe care apare decorul de tip Basarabi sunt, majoritar, cele folosite în perioada anterioară (Ha A-B), iar anumite tipuri de fibule sunt întâlnite pe arii extinse și în perioade ce au o atribuire destul de largă, pentru definirea „culturii” Basarabi un rol important l-a jucat decorul specific acesteia. Totuși, pentru fixarea momentului de început și de sfârșit nu au fost omise observațiile de ordin stratigrafic (vezi siturile de la Insula Banului, jud. Mehedinți; Ghidici, jud. Dolj; Popești, jud. Giurgiu, reprezentative pentru începutul „culturii” Basarabi) și nici succesiunea unor orizonturi funerare pentru perioada de trecere spre etapa următoare a primei epoci a fierului (în primul rând, necropola tumulară de la Ieșelnița, jud. Mehedinți).

Cele mai aprinse dezbateri (alături de cele privitoare la caracterul etnic al purtătorilor fenomenului Basarabi) au fost cele cu privire la originea decorului, între Al. Vulpe³⁷ și Vl. Dumitrescu³⁸. Se cunoaște ipoteza emisă de Al. Vulpe, conform căreia bogatul repertoriu de motive și compoziții decorative ale fenomenului Basarabi își are originea în culturile Bronzului Târziu și transmise până în Hallstattul mijlociu prin intermediul materialelor perisabile (lemn, textile), opinie păstrată și în studii ulterioare și careia i se aduce ca

²² Crăciunescu 1996, p. 80.

²³ Crăciunescu 1996, p. 80.

²⁴ Crăciunescu 1996, p. 80.

²⁵ Crăciunescu 1996, p. 80.

²⁶ Crăciunescu 1996, p. 80-81.

²⁷ Crăciunescu 1996, p. 82.

²⁸ Gherghe 1987, p. 140-141.

²⁹ Crăciunescu 2003.

³⁰ Gherghe 1989.

³¹ Bărăcilă 1924, p. 294; Crăciunescu 1996, p. 82.

³² Crăciunescu 1996, p. 81.

³³ Crăciunescu 1996, p. 79.

³⁴ Crăciunescu 1996, p. 80.

³⁵ Moscalu 1990.

³⁶ Berciu 1958, p. 77-78.

³⁷ Vulpe 1965, p. 127-128; Vulpe 1970, p. 186-187.

³⁸ Dumitrescu 1970.

argument puternic exemplul locuirii de pe Insula Banului, precum și exemplul grupului Gornea-Kalakača³⁹.

VI. Dumitrescu, pe de altă parte, vedea, la acea dată, geneza culturii Basarabi în vestul Peninsulei Balcanice și o difuzare a acesteia de la Vest la Est, către Banat și Câmpia Română. Se aduc drept argumente elemente decorative comune pe piese din cimitirele de la Sopron și Frögg, care se regăsesc și la Basarabi, necropola eponimă, totuși puțin numeroase.

Noi ne raliem teoriei lui Al. Vulpe și opiniei exprimate de acesta, conform căreia nu este suficientă doar prezența unui motiv așa-zis Basarabi pe o formă de vas. Trebuie avută în vedere întreaga relație motiv - formă de vas - mod de așezare, conform canoanelor din fenomenul Basarabi⁴⁰.

Fără a mai detalia acest aspect al genezei fenomenului, vom face o ultimă referire la ceea ce s-a identificat la Popești sau la Ghidici ca fază pre-Basarabi. Această denumire este dată unui orizont din etapa timpurie a primei epoci a fierului, cu ceramică decorată cu caneluri, forma cea mai reprezentativă fiind strachina cu marginea invazată.

Stratigrafic, în așezarea de la Popești⁴¹, nivelul pre-Basarabi este urmat de fazele Basarabi 1 și Basarabi 2, iar la Ghidici-„*Balta Țarovei*” s-a observat succesiunea Gârla Mare – Bistreț-Ișalnița – Vârtop – pre-Basarabi⁴². Autorii săpăturilor văd corespondențe cu grupul Vârtop, dar și Gornea-Kalakača, prin tradiția decorului canelat, Marin Nica afirmând că acest tip de strachină va deveni prototipul celor din fenomenul Basarabi și pe care se va aplica motivistica bogată a acestuia din urmă⁴³.

Combinată, stratigrafia celor două situri amintite mai sus ne întărește punctul de vedere prin care ne raliem opiniei lui Al. Vulpe și nu celei a lui VI. Dumitrescu, deși începând cu anul 1974 observăm că acesta din urmă acceptă legătura genetică între grupul Insula Banului și fenomenul Basarabi⁴⁴.

Periodizarea fenomenului Basarabi pe baza analizei vaselor ceramice

Discuțiile din rândurile următoare vor viza, mai ales, aportul vaselor ceramice la periodizarea fenomenului Basarabi și caracteristicile acesteia pentru fiecare fază.

Împărțit în anii '60-70 în două⁴⁵ sau trei⁴⁶ faze, pe baza succesiunii unor grupuri de înmormântări și a câtorva tipuri de vase ceramice, relativ recent, în anii '90, în urma unei reconsiderări a termenului *Basarabi*, tabloul evolutiv al fenomenului Basarabi se îmbogățește cu o nouă periodizare. Este vorba acum de împărțirea ceramicii Basarabi de către R. Vasić⁴⁷ în două faze, în două etape de evoluție, notate Basarabi 1 și Basarabi 2, pe baza distincției între ornamentul în formă de S și elementul decorativ al liniilor à *trémolo*. În opinia sa, cele două tipuri de decor nu au fost tratate distinctiv din cauza asemănării foarte mari, primul tip fiind foarte puțin prezent în necropola de la Basarabi, iar cel de-al doilea, deși este mult mai prezent în cadrul acesteia, se dezvoltă din ornamentul în formă de S⁴⁸.

Noi suntem de părere că procedeul cercetătorului sârb de a reduce periodizarea fenomenului Basarabi strict la două elemente decorative nu poate fi argumentat doar prin necesitatea exprimată de autorul amintit de a regionaliza acest fenomen cultural după

³⁹ Vulpe 1970, p. 187.

⁴⁰ Vulpe 1970, p. 187.

⁴¹ Vulpe 1965.

⁴² Vulpe 1965, p. 118-119; Nica 1995. Împărțirea în două faze se menține și după 1990 (Vulpe 1990).

⁴³ Nica, Rogozea 1995, p. 202.

⁴⁴ Dumitrescu 1985, p. 150-151.

⁴⁵ Vulpe 1965, p. 118.

⁴⁶ Berciu 1966, p. 236-246; Gumă 1993, p. 232-233; Dumitrescu 1968, p. 234.

⁴⁷ Vasić 1996.

⁴⁸ Vasić 1996, p. 15.

modelul grupului Bosut. Cu atât mai mult cu cât simbolul respectiv se regăsește atât în culturile epocii bronzului (Žuto-Brdo-Gârla Mare) sau ale perioadei timpurii a primei epoci a fierului (Babadag, Insula Banului, Gornea-Kalakača), deși diferit redat și formând alte compoziții decorative față de perioada Basarabi. Mai mult, dacă cele două faze propuse de Vasić exclud prezența celor două ornamente pe același vas, în ce fază ar rămâne să includem două cești de la Desa, de exemplu, pe care se regăsesc ambele motive (**Pl. I/1-2**)?

Revenind la fazele Basarabi I (750-sfârșitul sec. VII a.Chr.) și Basarabi II (sfârșitul sec. VII -mijlocul sec. VI a.Chr.), credem că se justifică periodizarea pe două etape de evoluție pe întreaga arie de evoluție a fenomenului Basarabi, deci și în zona supusă studiului nostru. Chiar și M. Gumă, deși optează pentru trei faze (I-III) de evoluție în sud-vestul României, admite că faza I a fost foarte scurtă (prima jumătate-mijlocul sec. VIII a.Chr.), iar reprezentativă pentru restul arealului Basarabi este faza II din Banat (a doua jumătate a sec. VIII-prima jumătate a sec. VII)⁴⁹. Așadar, fazele I la Vulpe și II la Gumă sunt paralelizate.

Pentru ceramică, se pot face următoarele observații generale relativ la cele două faze ale fenomenului Basarabi (după Vulpe).

Ceramica fazei I este reprezentată de prezența decorului de tip Basarabi (canelat, incizat și imprimat, încrustație cu alb) cu o varietate de motive și compoziții. Canelura de tradiție hallstattiană timpurie apare simplă sau asociată cu fațetarea, mai ales pe străchinile și castroanele cu marginea invazată, pe gâtul trompetiform al unor tipuri de vase bitronconice sau pântecoase sau al cănilor pântecoase, dar și pe cești. Cât privește decorul realizat prin imprimare și ștampilare, acesta apare mai ales pe străchinile cu marginea evazată. Putem spune că decorul imprimat este predominant în această fază, pe o ceramică fină, bine lustruită, de culoare neagră pentru a se obține un frumos efect cromatic în urma încrustației cu pastă albă.

În faza a doua se constată un regres, folosirea canelurii cu precădere pe ceramica fină, o lustruire mai puțin accentuată a pereților vaselor și o reducere a folosirii decorului imprimat.

În ambele faze întâlnim și ceramică nedecorată, iar în unele situri din arealul Basarabi (Popești, de exemplu) diferența dintre cele două faze este greu de sesizat.

Ceramica din așezări vs. Ceramica din necropole

Pentru zona supusă studiului nostru se remarcă o distribuție inegală a acestor descoperiri (**Harta 1**), majoritatea fiind concentrate în zona Porților de Fier, în județul Mehedinți, și în zona Dunării, în județul Dolj. Acest lucru se datorează, însă, stadiului cercetărilor, dată fiind cercetarea arheologică susținută din această zonă (Porțile de Fier și lacul Bistreț). Cât privește restul arealului supus studiului nostru, la Ocnele Mari, Stoina și Cernele, deși materialul Basarabi provine din cercetări sistematice, el este foarte puțin numeros deoarece nivelul Basarabi a fost deranjat de terasările geto-dacilor din aceste așezări.

Din păcate, majoritatea ceramicii Basarabi din acest areal restrâns de la Dunăre provine din cercetări de suprafață sau de mică amploare, iar în cazul celor sistematice, combinate cu cele de salvare, cum sunt cele de la Ostrovul Corbului sau lacul Bistreț, locuirea Basarabi și nu numai a fost afectată în timp de acțiunea distructivă a apelor sau a omului. De exemplu, obiectivele arheologice din apropierea lacului Bistreț sunt și azi afectate de procesul de autocolmatare a lacului și de excavările umane pentru bazinele piscicole. Acestea sunt și motivele pentru care e greu de precizat dacă materialul inedit cules de pe grindurile lacului Bistreț provine din așezări sau din complexe funerare. Autorii

⁴⁹ Gumă 1993, p. 233.

cercetării⁵⁰ remarcă, totuși, puține posibile complexe funerare și o locuire intensă pe grindurile Gârla Boii sau Plosca-*Cabana de metal*, materialele Basarabi fiind descoperite pe plajă, în gropi și chiar într-un complex constând într-o aglomerare de chirpic, deci o posibilă locuință.

În cazul necropolelor, pentru zona supusă studiului nostru, ca și în cazul așezărilor, se remarcă aceeași distribuție inegală a acestor descoperiri cu caracter funerar (**Harta 1**). Toate necropolele sunt plasate la Dunăre, iar dacă necropolele de la Basarabi, Desa și Ieșelnița apar oarecum izolate de celelalte, se consideră că Ostrovu Mare – Balta Verde – Gogoșu reprezintă atât o succesiune spațială de orizonturi funerare, cât și una cronologică⁵¹.

Ceramica din necropole e foarte fragmentară sau spartă intenționat și nu întotdeauna s-a putut reconstitui forma vasului. De asemenea, ceramica este redusă atât numeric, cât și tipologic (Desa, Ostrovu Mare). Se pare că, în cazul necropolelor, apar doar anumite tipuri ceramice, care au o pondere mai mare față de restul. De exemplu, la Basarabi predomină străchinile și castroanele cu marginea evazată dar lipsesc la Balta Verde⁵², iar vasele cu picior nu se regăsesc decât la Basarabi și, posibil, la Ostrovu Mare⁵³.

Așadar, în necropole, cu excepția celei de la Basarabi⁵⁴, forma predominantă este vasul cu marginea invazată, cu sau fără decor imprimat, dar canelat. La Ostrovu Mare această formă, de multe ori decorată în stilul Basarabi, ocupă aproape 60% din ceramică (23 de exemplare)⁵⁵.

Legat de vasul cu picior, această categorie apare doar în necropola de la Basarabi, unde se poate observa evoluția acestui tip de vas, începând de la strachina evazată și mergând până la fructieră și la vasul-suport, perforat vertical. Spre deosebire de VI. Dumitrescu⁵⁶, care le tratează separat, după o posibilă funcționalitate (de exemplu strachină cu picior, fructieră, vas-suport), noi am preferat să le catalogăm după formă, într-un singur tip, și nu după funcționalitate. Ne-am raliat și opiniei lui Al. Vulpe, care le dă un rol legat în primul rând de cult⁵⁷, mult mai potrivit unor descoperiri funerare. Dacă ar fi fost descoperite în așezări, am fi fost de acord cu o catalogare după funcționalitate.

Revenind la exemplarele descoperite la Basarabi, suntem de acord că la baza acestora stau străchinile evazate. VI. Dumitrescu începe prezentarea cu o formă de tranziție,

⁵⁰ În cursul campaniilor dintre 1983-1996, din colectivul de cercetare au făcut parte: Ion Motzoi-Chicideanu, responsabil, Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București (1983-1996), Monica Șandor-Chicideanu, Universitatea București (1987-1996), Nikolaus Boroffka, Freie Universität Berlin (1991-1995), Rodica Medinceanu-Boroffka, Muzeul Național de Istorie al României (1991, 1995), Florin Ridiche, Muzeul Olteniei (1996) și studenții: A. Băltățeanu (1983), Gabriela Belbe (1992), Florela Bârcean (1995), Florica Bohâlțea (1987), N. Bolohan (1985-1988), Corina Borș (1994-1995), Fl. Caragea (1992), I. Ceaușescu (1988, 1991), C. Ciuculescu (1994-1996), Violeta Constantinescu (1988), Olimpia Dobre-Bratu (1994), A. Ioniță (1989), A. Lazos (1994), Dana Marcu (1983), Rodica Marghitu (1993), Rodica Medinceanu-Boroffka (1988-1989), Simona Nicolescu-Lazăr (1986-1988), Claudia Nițu (1992, 1995-1996), Fl. Nițu (1992), S. Oanță (1992-1993, 1995-1996), Nona Palincaș (1985-1986), I. Pătrașcu (1994-1995), T. C. Petrescu (1995), D. Pop (1992), Fl. Ridiche (1991-1994), D. Sârbu (1994-1995), C. Sminchișescu (1995), Meda Tache (1996), T. Vasilescu (1994-1995).

⁵¹ Ciocea Safta 1996, p. 189.

⁵² Vulpe 1970, p. 184.

⁵³ Ciocea Safta 1996, p. 172. Fragmentele ilustrate sunt prea fragmentare și pot proveni și de la vase cu marginea evazată.

⁵⁴ Dumitrescu 1968, p. 220.

⁵⁵ Ciocea Safta 1996, p. 187.

⁵⁶ Dumitrescu 1968, p.223-228.

⁵⁷ Vulpe 2010, p. 336.

*strachina cu picior*⁵⁸ (Pl. I/3), urmând *fructiera cu picior înalt*⁵⁹ (Pl. I/5), cu și fără decor. Ultima categorie este *vasul-suport*⁶⁰, similar la exterior cu fructiera dar neputând servi ca recipient, din cauza piciorului perforat pe toată lungimea (Pl. I/4,64).

Discuții finale

Vom începe discuțiile cu problema ridicată astăzi de necropola de la Gogoșu. În studiul din 1970, Al. Vulpe⁶¹ tindea și el să separe mormintele de aici în două faze: Gogoșu I (mormintele de inhumație) și Gogoșu II (mormintele de incinerare) și să le plaseze în sec. VII-VI a.Chr., militând, în același timp, pentru renunțarea la denumirea de Hallstatt târziu.

În studiul din 1979⁶², privind cronologia grupului cultural Ferigile, același Al. Vulpe nu mai considera valabilă această separare, ci propunea o plasare a începuturilor acestei necropole în jurul anului 650 a.Chr., pe baza pieselor din metal. Cercetările din necropola de la Ieșelnița⁶³ au stabilit că fenomenul Basarabi își prelungește existența până undeva la mijlocul sec. VII a.Chr., prelungire cu care Al. Vulpe pare să fie de acord și în discursul de recepție susținut la Academia Română în 2013⁶⁴.

În 2006, Simona Lazăr, raliindu-se la opiniile lui Al. Vulpe din 1976 și 1990⁶⁵, paraleliza, în tabelul cronologic privind grupurile funerare din Hallstatt târziu, sfârșitul necropolei de la Balta Verde cu începutul celei de la Gogoșu, iar necropola de la Basarabi era prelungită tot până în jurul anului 650 a.Chr.⁶⁶. Aceeași cercetătoare ajunge, în 2013, la concluzia că necropolele fenomenului Basarabi își încetează existența în jur de 650 a.Chr.⁶⁷.

Având în vedere aceste considerente cronologice am trecut pe harta selectivă a descoperirilor de tip Basarabi (**Harta 1**) și necropola de la Gogoșu, cu mențiunea că la Gogoșu vasele din perioada Basarabi pot fi doar câteva castroane cu canelură și apucători (ce încep să fie mai numeroase în faza Basarabi II), lipsind însă ceramica imprimată și specifică acestui fenomen. De aceea, conform „regulei” privind atribuirea unui sit fenomenului Basarabi – „Dacă găsim măcar un ciob cu marca „Basarabi”, atribuim situl respectivei perioade. Dacă aceste elemente lipsesc, situl poate fi cel mult atribuit, în mod vag, epocii hallstattiene în general”⁶⁸ – nu putem afirma cu tărie că începutul necropolei de la Gogoșu este 100% în perioada Basarabi.

Totuși, având în vedere că problema acestei necropole rămâne deschisă, am considerat să o trecem pe hartă. Nu am luat însă în calcul aceste materiale ceramice în analiza făcută în această lucrare, din motivele de mai sus.

Revenind la ceramica de tip Basarabi, constatăm starea destul de fragmentară a acesteia în zona supusă studiului nostru, atât în așezări, cât și în necropole, lucru ce nu ne permite să cunoaștem toate tipurile ceramice sau de decor ale fenomenului Basarabi dintre Carpați, Olt și Dunăre.

Materialul ceramic descoperit în zona supcarpatică a Olteniei sugerează, prin sărăcia lui din toate punctele de vedere, probabil o retragere a comunităților Basarabi în această

⁵⁸ Dumitrescu 1968, p. 223-224, Fig.25/7.

⁵⁹ Dumitrescu 1968, p. 224-227, Fig. 29/1.

⁶⁰ Dumitrescu 1968, p. 224, Fig.25/8; Fig. 29/2; Fig. 31.

⁶¹ Vulpe 1970.

⁶² Vulpe 1979.

⁶³ Nica 1974.

⁶⁴ Vulpe 2013, p.24, <http://www.academiaromana.ro/com2013/doc/d0515-AcadAlVulpeDiscursReceptie.doc>

⁶⁵ Vulpe 1990.

⁶⁶ Lazăr 2006, p. 191.

⁶⁷ Lazăr 2013, p. 18.

⁶⁸ Vulpe 1970, p. 187; Vulpe 2013, p. 24.

zonă, într-un moment în care stilul Basarabi era în regres. Viitoare descoperiri vor lămurii, poate, această situație. Până acum, ceramica Basarabi din acest areal al dealurilor subcarpatice este puțină, fragmentară, din categoria grosieră și rar semifină, decorată mai ales cu caneluri⁶⁹.

O altă concluzie ce se poate afirma este aceea că, într-adevăr, cupele cu picior și vasele evazate, prezentând decorul specific, sunt vase de cult și nu se regăsesc decât în necropole. Când vase cu funcție cultică apar, totuși, în așezări, ele au fost descoperite în gropi cultice, ca la Verbița⁷⁰.

O altă deosebire între ceramica din așezări și ceramica din necropole rezidă în modul neglijent în care au fost arse vasele din a doua categorie, lucru vizibil atât în spărtură, cât și pe pereții corodați ai vaselor.

O statistică privind raportul numeric între cele două categorii de mai sus este greu de făcut în momentul de față pentru că nu toate necropolele au fost cercetate și analizate în întregime (necropola de la Desa), iar multe așezări au fost distruse parțial de factorii umani și de mediu (așezările din zona lacului Bistreț).

Analiza asocierilor între tehnicile de ornamentare, pe de o parte, și elementele decorative, pe de altă parte, ne-a permis să observăm anumite reguli privind formele și decorul vaselor Basarabi:

1. canelura este asociată foarte des cu fațete, pe străchinile și castroanele invazate;
2. tehnica excizării este întotdeauna asociată cu încrustarea cu alb;
3. tehnica imprimării cu instrumentele de decor dințate este, cel mai probabil, asociată cu încrustarea cu alb;
4. decorul Basarabi este majoritar geometric (linii, triunghiuri, romburi) și, mai rar, spiralo-meandric;
5. în general, la fiecare tip de vas se respectă o anumită zonă pentru aplicarea decorului (Pl. 2).

În pofida faptului că tipurile ceramice din necropole sunt mai puține decât în așezări, elementele și compozițiile decorative sunt mai bogate. Acest lucru se datorează vaselor care au o funcție cultică, nu utilitară, și anume cupele cu picior și străchinile evazate cu partea interioară a buzei decorată.

Materialul inedit din zona lacului Bistreț, pus la dispoziția noastră prin bunăvoința domnului Boroffka (cărui îi mulțumim din nou), nu a scos la iveală tipuri ceramice și elemente și compoziții decorative noi. El va face obiectul unui studiu viitor.

În concluzie, pe baza caracteristicilor ceramicii Basarabi din zona supusă studiului nostru, nu putem decât să afirmăm apartenența ei la fenomenul Basarabi din zonele învecinate, fără să putem vorbi, deocamdată, de un aspect cultural distinct, așa cum există opinii la vecinii noștri de la sud de Dunăre⁷¹.

⁶⁹ Gherghe 1987, p. 140-141.

⁷⁰ Berciu 1958, p. 77-78.

⁷¹ Tasić 1971; Vasić 1996.

Abrevieri

- A.O. S.N.** – Arhivele Olteniei. Serie Nouă, Craiova.
Adriatica – Adriatica prehistorica et Antiqua, Zagreb.
Balcanica – Balcanica - Annual of the Institute for Balkan Studies. Beograd.
Banatica – Banatica, Reșița.
CAANT – Cercetări Arheologice în Aria Nord-Tracă, București.
Dacia – Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București.
Dacia. N.S. – Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle Série, București.
Danubius – Danubius, Galați.
Drobeta – Drobeta. Seria Arheologie-Istorie, Drobeta-Turnu Severin.
Historica – Historica, Craiova.
MCA – Materiale și Cercetări Arheologice.
MemAnt – Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra-Neamț.
Oltenia – Oltenia. Studii și comunicări, Craiova.
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie).
Terra Sebus – Terra Sebus. Acta Mvsei Sabesiensis, Sebeș.
ThD – Thraco-Dacica, București.

Bibliografie

- Bărăcilă 1924** – A. Bărăcilă, *Antiquités pré- et protohistoriques des environs de Turnu-Severin*, Dacia, I, 1924, p. 280-296.
Berciu 1958 – D. Berciu, *Săpăturile de la Verbița*, MCA, V, 1958, p. 75-82.
Berciu 1966 – D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966.
Berciu et alii. 1988 – D. Berciu, M. Iosifaru, S. Purice, P. Gherghe, *Descoperiri și însemnări de la Buridava Dacică. VI*, ThD, IX, 1-2, 1988, p. 171-180.
Berciu, Comșa 1956 – D. Berciu, E. Comșa, *Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, MCA, II, 1956, p. 251-490.
Ciocea Safta 1996 – Elvira Ciocea Safta, *Necropola tumulară de pe Ostrovu Mare*, SCIVA, 47, 2, 1996, p. 159-190.
Crăciunescu 1996 – G. Crăciunescu, *La culture Basarabi dans le sud-ouest de l'Oltenie*, în *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (7.-9. November 1996)*, Bukarest, 1996, p. 75-83.
Crăciunescu 2003 – G. Crăciunescu, *Descoperiri Basarabi în localitatea Rogova, jud. Mehedinți*, Banatica, 16, 2003, p. 273-286.
Dumitrescu 1968 – Vl. Dumitrescu, *La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi (Dép. de Dolj, Olténie)*, Dacia N.S., XII, 1968, p. 177-260.
Dumitrescu 1970 – Vl. Dumitrescu, *A propos de l'origine de l'ornementation excisée de la culture hallstattiene de Basarabi (Roumanie)*, Adriatica, 16, 1970, p. 235-241.
Dumitrescu 1985 – Vl. Dumitrescu, *L'Art Préhistorique en Roumanie*, București, 1985.
Gherghe 1987 – P. Gherghe, *Câteva date despre cetatea geto-dacică de la Stoina, jud. Gorj*, ThD, VIII, 1-2, 1987, p. 139-143.
Gherghe 1989 – P. Gherghe, *Așezarea geto-dacică de la Cernele-Craiova*, A.O., S.N., 6, 1989, p. 42-53.

Gherghe, Ridiche 2002-2003 – P. Gherghe, Fl. Ridiche, *Raport preliminar privind cercetările arheologice sistematice din punctul Castravița, localitatea Desa, jud. Dolj (campania 2003)*, Oltenia, 14, Craiova, 2002-2003, p. 16-33.

Gherghe, Ridiche 2004 – P. Gherghe, Fl. Ridiche, *Cercetările arheologice sistematice din punctele „Castravița” și „La Ruptură”, localitatea Desa, jud. Desa (campania 2001)*, Oltenia, 15, 2004, p. 13-22.

Gumă 1993 – M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, 1993.

Lazăr 2006 – Simona Lazăr, *Descoperiri funerare din Hallstattul tâtziu în Oltenia*, Drobeta, XVI, 2006, p. 179-191.

Lazăr 2013 – Simona Lazăr, *Repere cronologice cu privire la Hallstattul mijlociu în Oltenia*, A.O., S.N., 27, 2013, p. 9-18.

Moscalu 1990 – E. Moscalu, *Noi materiale aparținând culturii tracice Basarabi de la Ostrovul Corbului (jud. Mehedinți)*, ThD, XI/1-2, 1990, p. 117-124.

Motzoi-Chicideanu et alii. – I. Motzoi-Chicideanu, Monica Șandor-Chicideanu, S. Oanță, *Cercetările arheologice din zona lacului Bistreț. Campaniile 1983–1996*, European Archaeology – online. Web: http://archaeology.ro/pagini/revista_EA_18.html

Nica 1974 – M. Nica, *Complexul de tumuli hallstattieni de la Ieșelnița (jud. Mehedinți)*, Historica, 3, 1974, p. 7-42.

Nica, Rogozea 1995 – M. Nica, P. Rogozea, *Șantierul arheologic Ghidici, punctul "Balta Țarovei", campania 1994 (Le chantier archéologique Ghidici, le point "Balta Țarovei")*, CAANT, 1995, 1, p. 199-217.

Popa 2015 – C.I. Popa, *În căutarea identității unei lumi. Cultura Coțofeni - între hățișul terminologic și practica „expunerii arheologice”*, Terra Sebus, 7, 2015, p. 11-58.

Tasić 1971 – N. Tasić, *The Bosut Group of the Basarabi Complex and Thraco-Cimmerian Finds in Yugoslav Region along the Danube in Central Balkans*, Balcanica, II, 1996, p. 26-67.

Vasić 1996 – R. Vasić, *Quelques considérations sur le terme „Basarabi”*, în *Der Basarabi-Komplex in Mittel- und Südosteuropa. Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (7.-9. November 1996)*, Bukarest, 1996, p. 15-22.

Vulpe 1965 – Al. Vulpe, *Zur Mittleren Hallstattzeit in Rümänien (Die Basarabi-Kultur)*, Dacia N.S., IX, 1965, p. 105-132.

Vulpe 1970 – Al. Vulpe, *Archäologische Forschungen und Historische Betrachtungen über das 7 bis 5 jh. im Donau-Karpatenraum (Cercetari arheologice si interpretari istorice privind secolul VII-V î. Hr. în spatiul carpato-dunarean)*, MemAnt, II, 1970, p. 115-213.

Vulpe 1979 – Al. Vulpe, *Cu privire la cronologia grupului cultural Ferigile*, Danubius, 8-9, p. 93-121.

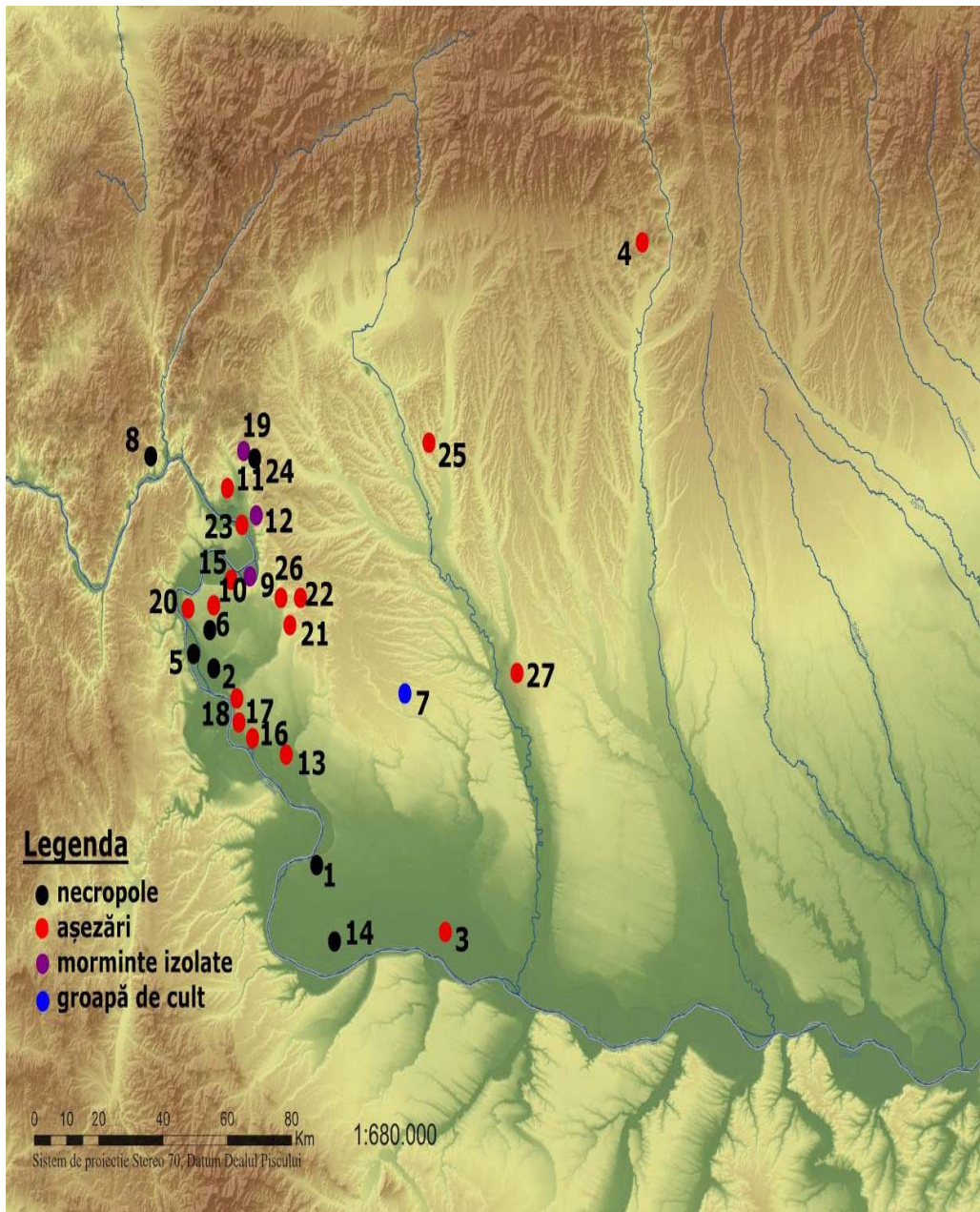
Vulpe 1986 – Al. Vulpe, *Zur Entstehung der Geto-Dakischen Zivilisation. Die Basarabi-Kultur. I*, Dacia, N.S., XXX, 1986, p. 49-90.

Vulpe 1990 – Al. Vulpe, *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, PBF, VI, 9, München, 1990, p. 106-120.

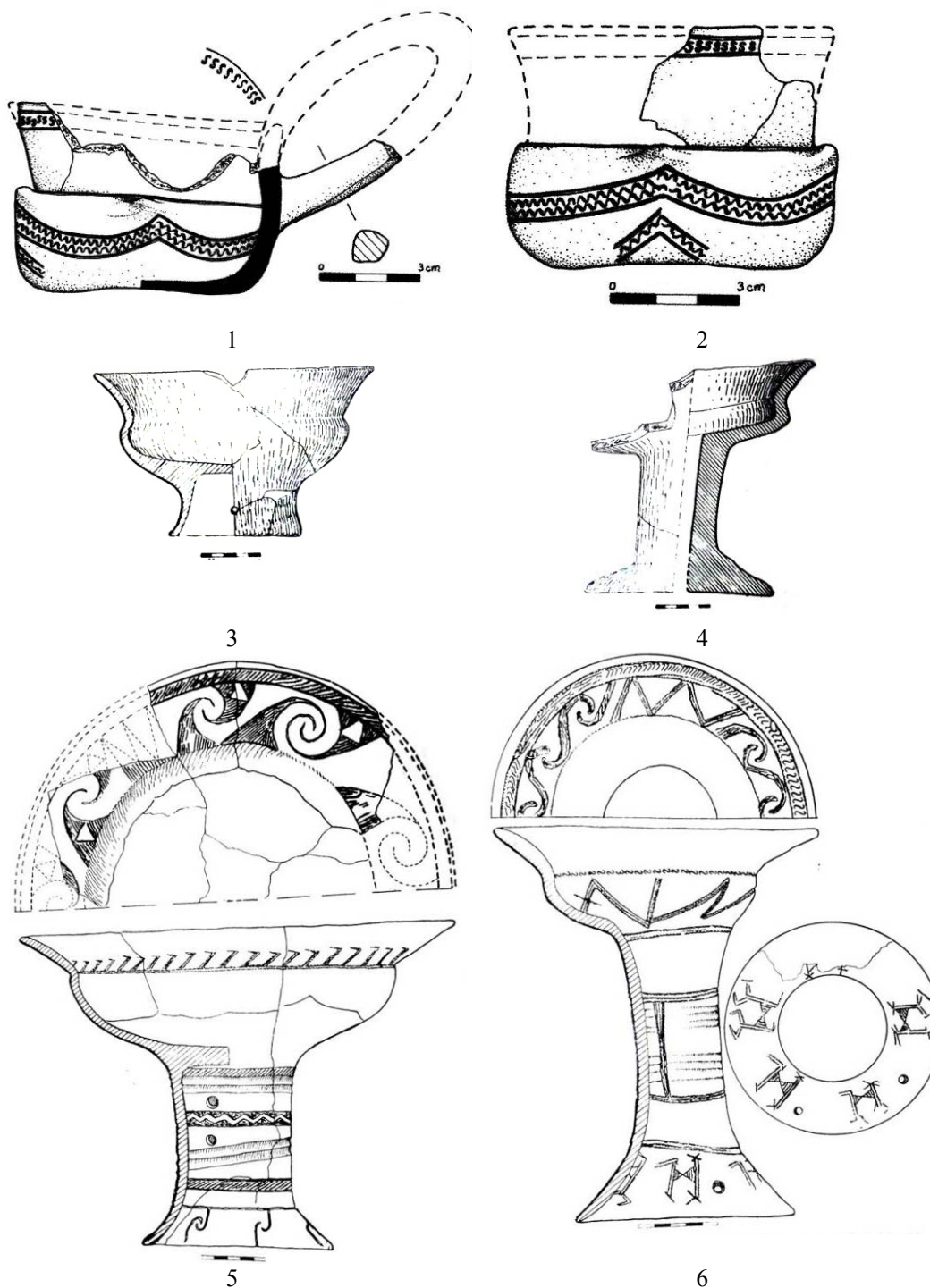
Vulpe 2010 – Al. Vulpe în M. Petrescu-Dâmbovița, Al. Vulpe (coord.), *Istoria românilor. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2010.

Vulpe 2013 – Al. Vulpe, *Istorie și arheologie sau arheologie și istorie: Prima epocă a fierului în România* (discurs de recepție susținut în 15 mai 2013 în Aula Academiei Române, disponibil la adresa:

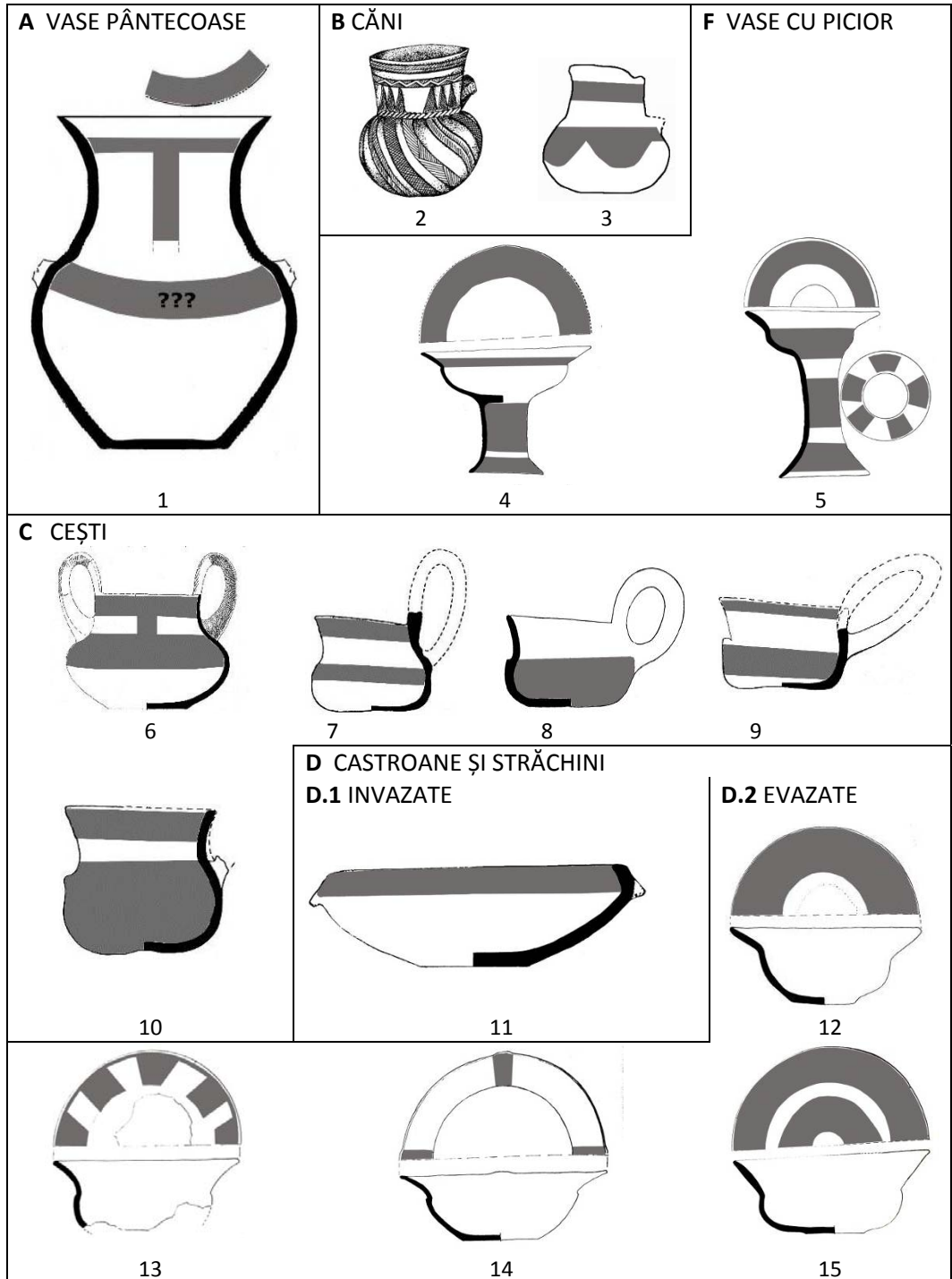
<http://www.academiaromana.ro/com2013/doc/d0515-AcadAlVulpeDiscursReceptie.doc>)

Harta 1 – Harta selectivă a descoperirilor Basarabi din Oltenia. 1 Basarabi, 2 Balta Verde, 3 Lacul Bistreț, 4 Ocnele Mari, 5 Ostrovu Mare, 6 Gogoșu (?), 7 Verbița, 8 Ieșelnița, 9 Ostrovul Corbului, 10 Bistreț, 11 Breznița de Ocol, 12 Cerneți, 13 Cujmir, 14 Desa, 15 Devesel, 16 Gârla Mare, 17 Gruia, 18 Izvoarele, 19 Izvoru Bârzii, 20 Izvoru Frumos, 21 Nicolae Bălcescu, 22 Orevița Mare, 23 Ostrovul Șimian, 24 Puținei, 25 Stoina, 26 Rogova, 27 Cernele.

Pl. I – 1-2 *Desa-„Castravița”* (după *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, campania 2003, Raport 67. *Desa*, com. *Desa*, jud. *Dolj*. Web: <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/text/067.htm>); 3-6 *Basarabi* (după Dumitrescu 1968)

Pl. II – Principalele tipuri de vase decorate și zona cea mai utilizată pentru decor. Scări diferite